

УДК 502.5:502.17

Пріоритети національної стратегії збалансованого розвитку України

Подлевська О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування

Красовська Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування

У статті збалансований розвиток розглядається як такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх і майбутніх поколінь. Провідна роль у збалансованому розвитку держави відводиться природокористуванню, яке, з одного боку, є ключовим фактором розвитку продуктивних сил, а з іншого (за надмірної експлуатації ресурсів) – джерелом репресивності територій і країни у цілому.

Ключові слова: збалансований розвиток, економічна ефективність, збалансоване природокористування, екосистеми, біорегіон.

Подлевская О.М., Красовская Ю.В. ПРИОРИТЕТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

В статье сбалансированное развитие рассматривается как развитие стран и регионов, когда экономический рост, материальное производство и потребление, а также другие виды деятельности общества происходят в пределах, которые определяются способностью экосистем восстанавливаться, поглощать загрязнения и поддерживать жизнедеятельность нынешних и будущих поколений. Ведущая роль в сбалансированном развитии государства отводится природопользованию, которое, с одной стороны, является ключевым фактором развития производительных сил, а с другой (по чрезмерной эксплуатации ресурсов) – источником репрессивности территорий и страны в целом.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая эффективность, сбалансированное природопользование, экосистемы, биорегион.

Podlevska O.M., Krasovska Y.V. PRIORITIES OF NATIONAL STRATEGY OF BALANCED DEVELOPMENT OF UKRAINE

In this work balanced development is considered as such development of the countries and regions when economic growth, material production and consumption, and also other kinds of society's activities are taking place within the limits that are defined capacity of ecosystems to recover, absorb pollution and support the livelihoods of current and future generations. The leading role in the balanced state development is given to the nature management, that on one side is the key factor in the development of the productive forces and on the other side (for the excessive exploitation of resources) is the source of depression of regions and the country on whole.

Keywords: sustainable development, economic efficiency, sustainable natural resources, ecosystems, bioregion.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку України в рамках національної стратегії потребує узгодження дій, що спрямовані на економічне зростання й охорону навколишнього природного середовища. Ринковий механізм не забезпечує автоматичного вирішення екологічних проблем у цій сфері, результатом чого є складне становище природних екосистем, причому існує серйозна небезпека подальшого його погіршення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання і проблеми, пов'язані з переведен-

ням національної стратегії України на рейки збалансованого розвитку, є актуальними і широко вивчаються як у наукових колах, так і є предметом дискусій на засіданнях міжнародних організацій. Цікаві здобутки в розв'язанні вказаних проблем висвітлено в працях таких вітчизняних науковців, як Г.Б. Марушевський, П.Г. Павличенко, Т.В. Тимочко. Разом із тим теоретичні основи сталого розвитку соціально-економічних процесів розглянуто ще в працях В.І. Вернадського, В.В. Волошина, Є.В. Гірусова, І.П. Герасимова, К.Г. Гофмана, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, В.М. Трегубчука, А.М. Федоріщевої, Д.Х. Брунтланда,

Д. Кемберленда, Ю. Одума та інших вітчизняних та зарубіжних учених.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Відкритими залишаються питання механізму переходу до збалансованого розвитку країни, напрацювання системи пріоритетів та гнучкості у їх зміні під час досягнення певних цілей та етапів розвитку, інтеграції екологічного складника в блоки оцінки економічної ефективності та підвищення рівня мотивації суб'єктів господарської діяльності для забезпечення їх розвитку та взаємодії з урахуванням цілісного розвитку певної території, регіону і країни в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Збалансоване природокористування – такий процес взаємодії суспільства з довкіллям, за якого досягається оптимальне співвідношення між господарською діяльністю суспільства, забезпеченням матеріальних і духовних потреб населення та підтриманням якісного стану природного середовища. Головні фактори збалансованого природокористування для розвинутих країн представлено на рис. 1.

Із наведених факторів перспективність для України зберігають другий і третій (у частині обмеженого та контрольованого з точки зору можливих екологічних наслідків використання ресурсів), тоді як перший є неприйнятним і суперечить основному принципу переходу до сталого розвитку, проголошеному в 1992 р. на Конференції ООН в Ріо-де-Жанейро, а саме: створювати умови для гармонізації відносин людини і природи, оптимального задоволення

потреб сучасних і майбутніх поколінь для всіх мешканців Землі. [1, с. 89].

В Україні, як показує практика, критерієм розвитку вважається будь-який приріст виробництва. Такий розвиток веде до нераціонального використання природних ресурсів, їх виснаження і деградації природного середовища, тому для України характерними є глибинні диспропорції загальнодержавних і регіональних економічних інтересів, невідповідність між розміщенням природно-ресурсного і соціального-економічного потенціалу.

Концепція збалансованого розвитку передбачає включення місця (території) в різні процеси: економічний розвиток повинен асоціюватися з конкретною територією, екологічні норми забезпечуватися не взагалі, а теж для конкретної місцевості, соціальна рівність – у конкретній громаді, а не абстрактно у середніх показниках по країні. Такий підхід формує концепцію збалансованого розвитку місцевостей, що має зараз тенденцію до впровадження у багатьох країнах.

У країнах Західної Європи однією з головних причин виникнення і становлення регіональної політики як окремої галузі управління розвитком держави було усвідомлення того, що географічний, або просторовий, чинник має істотний вплив на ефективність розвитку. Регіональна політика зародилась як засіб розв'язання державою проблем розвитку, які не можуть бути розв'язані за рахунок ринкової економіки, як один з інструментів уникнення значних дисбалансів у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів. Нині стратегічна

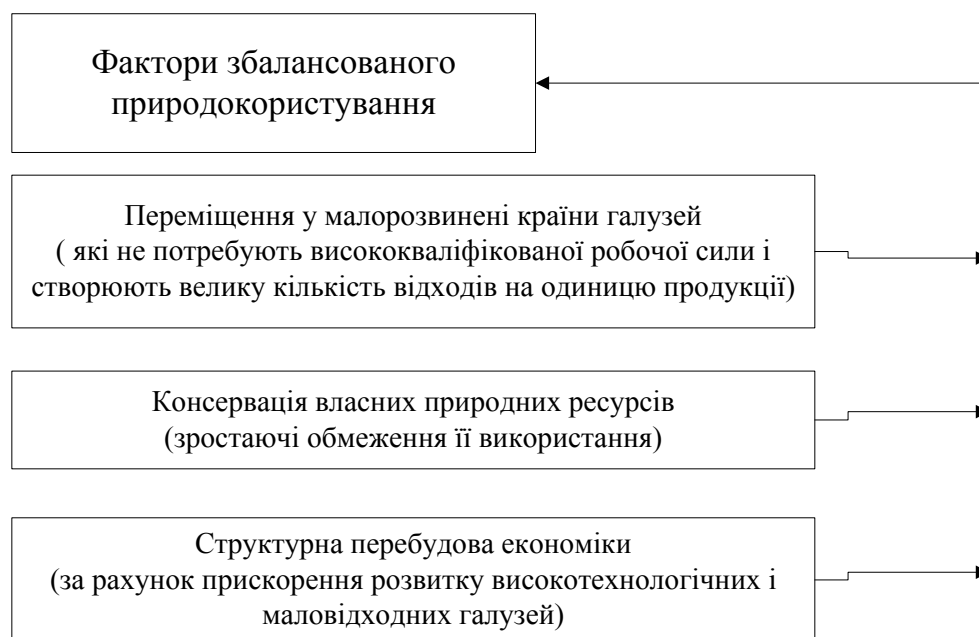

Рис. 1. Фактори збалансованого природокористування

політика Європейського Союзу спрямована передусім на підтримку слаборозвинутих, депресивних регіонів.

Щоб перейти до збалансованого розвитку, пріоритети розвитку необхідно перенести з галузевого підходу на цілісно-територіальний. Економічно-господарська система регіону є більш складним утворенням, ніж галузь. Якщо галузь – це сукупність підприємств і виробництв, однотипних у технологічному відношенні, то регіон – господарська територія, яка виділяється всередині країни за своїм економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних, демографічних та інших проблем, своєю роллю у міжнародному розподілі праці. У подальшому слід перейти від регіону, як економічної категорії, до біорегіону як еколого-економічної категорії, тобто кордони регіонів слід змінити так, щоб вони відповідали кордонам екосистем. Тільки тоді з'явиться можливість регулювати відповідну економічну активність так, щоб вона узгоджувалася з часовими та просторовими обмеженнями екосистем [2, с. 195].

Збалансований розвиток кожного регіону в тісній взаємодії з іншими регіонами країни має стати основою регіональної політики української держави, яка повинна враховувати загальнонаціональні потреби та інтереси.

У цій справі не може бути взірцем будь-яка зарубіжна модель, бо кожна з них формується на власному національному ґрунті. Спроби реалізувати в Україні зарубіжні моделі ведуть у глухий кут, до створення штучних регіональних систем на шкоду національній цілісності. Насамперед слід удосконалювати територіальне управління, що передбачає координацію діяльності в межах формально наявного, але директивно не оформленого економічно-господарського районування. Слід мати на увазі, що кожен регіон має свої специфічні проблеми у розвитку господарства, соціально-культурній та екологічній сферах, відмінні умови соціально-економічного становища, різний стан докільця і різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеню концентрації промисловості тощо. Це зумовлює своєрідність цілей, завдань, і засобів вирішення економічних, екологічних та соціально-культурних проблем у конкретному регіоні. Але в цих умовах принциповим залишається положення про необхідність дотримання пріоритетів загальнодержавного значення та органічної єдності розвитку продуктивних сил регіонів із завданнями збалансованого розвитку країни в цілому. Одним із ключових питань є необхідність вибору між міжрегіональною справедливістю і загальнонаціональною ефективністю. Держава як носій загальнонаціональних інтересів має грати провідну роль у

Рис. 2. Алгоритм переведення пріоритетів стратегічного розвитку країни за територіальним принципом

створенні та постійному вдосконаленні як концептуальних основ, так і інституційних механізмів реалізації регіональної/біорегіональної політики. Центральний уряд має брати безпосередню участь не лише в розробленні регіональної/біорегіональної політики, але і в реалізації конкретних місцевих проектів і програм. Але роль центрального уряду все більше має зводиться до розроблення концептуальних

засад і необхідної нормативно-правової бази, тоді як у реалізації регіональної/біорегіональної політики має зростати роль регіонального/біорегіонального і місцевого самоврядування. На рис. 2 представлено алгоритм переведення пріоритетів стратегічного розвитку країни з галузевого підходу на цілісно-територіальний.

Перехід до ефективного збалансованого розвитку регіонів повинен здійснюватися одно-

Таблиця 1

Заходи, спрямовані на реалізацію відповідної стратегії

Державний рівень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розроблення законодавчо-нормативної бази, яка регламентує перехід від галузевої до регіональної системи управління економічним розвитком. 2. Перебудова системи державного управління економічним розвитком за регіональним, а не за галузевим принципом. 3. Створення координаційного державного органу, який здійснює контроль над міжрегіональною взаємодією задля ефективного збалансованого розвитку країни в цілому й уникнення спірних проблем між регіонами. 4. Розроблення державної програми еколого-економічного розвитку регіонів. 5. Перебудова системи державного статистичного обліку за галузевими принципами. 6. Розроблення механізму надання субвенцій та інших форм фінансової підтримки екологічно інтегрованим регіонам з урахуванням дотримання принципу пріоритетності загальнодержавних інтересів. 7. Розроблення механізму відповідальності підприємств за нераціональне використання природних ресурсів та невикористане навантаження на екосистеми із внесенням відповідних змін до Господарського та Кримінального кодексів.
Регіональний рівень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення місцевих органів державного нагляду за функціонуванням підприємств та дотриманням ними принципів екологоорієнтованого використання природних ресурсів та експлуатації екосистем. 2. Розроблення у співпраці з науковими установами критеріїв оцінки дотримання підприємствами умов та принципів збалансованого використання ресурсів. 3. Організація системи моніторингу стану еколого-економічного розвитку регіону з виділенням вузьких місць і проблемних ділянок. 4. Упровадження системи штрафів та інших санкцій (аж до закриття підприємств) за порушення принципів збалансованого природокористування. 5. Розроблення механізму притягнення до відповідальності підприємств-порушників 6. Розроблення механізму розподілу цільових бюджетних коштів та пільгових кредитів для підприємств, які мають пріоритетне значення в екологозбалансованому розвитку регіону. 7. Формування банку інформації для забезпечення підприємствам доступу до інноваційних технологій.
Рівень місцевих громад та окремих підприємств	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення загальних зборів власників підприємств або їх представників та членів місцевих громад для загального інформування про перехід на нові принципи та стратегічні цілі розвитку регіону та країни. 2. Розроблення схеми координації планів та поточної діяльності підприємств певної території, обміну інформацією між ними задля досягнення спільних цілей збалансованого розвитку. 3. Розроблення питань, пов'язаних із представництвом та захистом інтересів підприємств як на регіональному так і на державному рівні. 4. Розроблення питань фінансування діяльності тих підприємств, які потребують значних коштів для переходу на принципи екологозбалансованого розвитку й які мають велике соціальне та економічне значення для регіону. 5. Розроблення питань кредитування, фінансування з резервних фондів та страхування підприємств та членів громади у разі надзвичайного стану. 6. Розроблення механізму вирішення спірних питань, щодо використання природних ресурсів підприємствами та членами громад. 7. Проведення інвентаризації природних ресурсів території громад із фіксуванням поточного їх стану, рівня навантаження на них тощо. 8. Розроблення економічно виправданих тарифів за експлуатацію природних ресурсів, що належать громаді, із внесенням відповідної плати до місцевих бюджетів.

часно на декількох рівнях, кожен з яких повинен включати низку заходів, спрямованих на реалізацію відповідної стратегії (табл. 1).

З одного боку, реалізація вказаних заходів вимагає додаткових витрат коштів, часу та інших ресурсів, а з іншого боку, перехід на принципи регіональної/ біорегіональної політики принесе значний економічний ефект, який буде полягати в такому:

– синергетичний ефект економічного розвитку регіону (який за вказаного підходу набагато вищий за суму економічних ефектів галузевих територіальних одиниць за старим підходом);

– вартість збережених (відновлених) екосистем як складова частина національного багатства регіону (країни);

– вартість зекономлених природних ресурсів;

– додаткові кошти до місцевих бюджетів (у вигляді плати за використання природних ресурсів та штрафів за порушення умов експлуатації екосистем).

Однак для досягнення вказаного ефекту слід розробити механізм взаємодії компонентів, що визначають таку ефективність. Він складається з декількох блоків, нерозривно поєднаних між собою.

Перший блок: економіко-правовий механізм державного регулювання у сфері збалансованого природокористування.

Другий блок: організаційно-економічний механізм переходу підприємств на засади збалансованого розвитку.

Третій блок: організаційно-економічний механізм регіональної та міжрегіональної взаємодії.

Четвертий блок: економічний механізм фінансового забезпечення інвестиційної діяльності у цій сфері.

П'ятий блок: економіко-екологічний механізм раціонального використання природних ресурсів регіону.

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючі висновки слід чітко окреслити, що пріоритети національної стратегії сталого розвитку України повинні лежати в царині перебудови системи національного господарства на принципи екозбалансованого територіального підходу, що дасть змогу врахувати інтереси всіх учасників, перенести частину екологічного навантаження з найбільш економічно слабких суб'єктів господарювання, створити дієвий механізм перерозподілу фінансових ресурсів у межах територій та регіонів, відновити стан екологічної рівноваги найбільш проблемних територіальних одиниць, розробити чітку систему реагування на погіршення в розвитку тих чи інших регіонів (або їх окремих об'єктів) за системою еколого-економічних індикаторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основы долгосрочной стратегии глобального устойчивого развития на базе партнерства цивилизаций: Доклад Международного коллектива ученых к Конференции ООН по устойчивому развитию РИО+20 (Бразилия, 2012 г.) (сокращенная версия) / Под ред. проф. Ю. Яковца // Партнерство цивилизаций. – 2012. – № 1. – С. 87–99.

2. Добрянська Л.О. Стратегічний потенціал екологічної безпеки: технологія економічного зростання: [монографія] / Л.О. Добрянська, Л.В. Жарова, Є.В. Хлобистов. – Львів: Український бестселер, 2012. – 284 с.

3. Природно-ресурсний аспект розвитку України. – К.: Academia, 2001.

4. Дюканов В.Г. Стійкий розвиток енергетики в Україні: перешкоди та перспективи / В.Г. Дюканов // Економічні реформи в Україні в контексті переходу до сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – С. 126.